

На підставі викладеного, виникає необхідність регламентувати серед особливостей допиту малолітньої або неповнолітньої особи під час досудового розслідування (ст. 226 КПК України) проведення такого (допиту) із застосуванням спеціальної методики «Зелена кімната», яка включає в себе використання кімнати, дружньої до дитини, а також залучення фахівців у сфері психології тощо.

Крім цього, вважається за доцільне у дорученні слідчого/дознавача на проведення допиту дітей іншими працівниками Національної поліції України зазначити особливість цієї процесуальної дії, що потребує використання спеціальної методики «Зелена кімната».

За аналогією до ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус судів» від 02.06.2016 також варто було б передбачити порядок визначення ювенального слідчого/дознавача для здійснення кримінального провадження за участю неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 № 1027-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>.

2. Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.11.2019 № 1335-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1335-2019-%D1%80#Text>.

Баулін Олег Вячеславович,
завідувач відділу наукової діяльності
та міжнародного співробітництва
Київського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції
України, кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІНСТИТУТУ ПОНЯТИХ В УКРАЇНІ

У кримінальному процесі понятій – це незаінтересована дієздатна особа, яка на запрошення слідчого, прокурора присутня під час провадження слідчих (розшукових) дій і своїм підписом засвідчує відповідність записів у протоколі виконаним діям і встановленим фактам.

Поняті відомі національному кримінальному судочинству не одне століття. Вони є залишком стародавнього інституту народної участі у кримінальному суді, переродженого в інститут забезпечення достовірності того, що відбувалося перед певним органом влади і записуваним у його протоколі [1, с. 259]. Окремі науковці їх вважали процесуальними свідками, які відрізняються від звичайних свідків злочину, оскільки перші уповноважені бути присутніми під час проведення процесуальних дій для того щоб посилити достовірність і юридичну силу отриманих доказів, а останні випадково отримали

відомості про певні факти, що становлять предмет інтересу органу досудового розслідування і суду [2, с. 87].

Історично склалося так, що для отримання показань від понять про обставини проведення процесуальних дій їх допитують як свідків. У гносеологічному плані поняті, поряд зі слідчим, є суб'єктами пізнання, тобто є суб'єктами доказування, в якому відіграють хоч і допоміжну, але дуже важливу роль, оскільки засвідчують у відповідних протоколах перебіг і результати проведених за їх участі дій, зокрема тих, які є неповторюваними.

Чинний КПК України містить певну сукупність норм, які передбачають участь понять у проведенні огляду, обшуку, у пред'явленні для впізнання та інших слідчих (розшукових) діях, встановлює певні обов'язки для понятого і визначає осіб, які не можуть бути понятыми (п. 25 ч. 1 ст. 3, ч. 6 ст. 104, ч. 3 ст. 66, ч. 7 ст. 223), що дає підстави вести мову про наявність у кримінальному процесі України інституту понять [3, с. 9]. Проте, цьому інституту не вистачає стрижня, тобто норми, що визначила б процесуальний статус понятого. Тому слід підтримати пропозиції щодо чіткого визначення процесуального статусу понятого, у тому числі, з формулюванням його прав і обов'язків та вимог до нього у окремій статті КПК України [4, с. 105].

Проте, дієвість інституту понять як гарантії законності та неупередженості досудового розслідування потребує не лише удосконалення положень кримінально-процесуального закону, а й інших заходів.

Зараз поширеними стали випадки залучення слідчими і оперативними співробітниками, так званих, «штатних», «професійних» понять до участі у проведенні слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій. При цьому, сфальшовані докази, нібито отримані під час проведення вказаних дій, а також показання таких понять, допитаних як свідків на стадії досудового розслідування, поклалися в основу обвинувачення і ледь не призвели до засудження невинуватих осіб. Достатньо вказати на вирок Новодністровського міського суду Чернівецької області від 29.12.2016 р. у провадженні № 719/514/15-к, яким було виправдано особу, обвинувачену у вчиненні правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК України, в якому йдеться про оплату на місці послуг понять [5], а також ухвалу слідчого судді Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 24.09.2019 р в провадженні № 607/22096/19 про скасування постанови слідчого СУ ГУНП в Тернопільській області від 21.08.2019 р. про відмову у задоволенні клопотання захисника про проведення слідчих дій у провадженні № 1201821000000101, і про зобов'язання слідчого за участю захисника допитати понять - студентів юридичного факультету, які приймали участь у слідчих діях як свідків [6]. Факти неодноразового залучення слідчими «професійних» понять (пенсіонерів, студентів-стажистів відділу поліції тощо) для проведення обшуків приміщень, а також вирок про

засудження правоохоронців, які вдалися до фальсифікації матеріалів кримінального провадження, що набрали законної сили, дають підстави для твердження, що «сьогодні в Україні практично не існує незацікавлених понятих» [7, с. 215].

Така ситуація характерна не лише для нашої держави, а й для деяких інших країн, що раніше входили до складу СРСР. Так, відповідно до Рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Кобіашвілі проти Грузії» (№ 36416/06) Арчіла Кобіашвілі було визнано винним у придбанні та зберіганні героїну та засуджено до 6 років ув'язнення [8]. В основу вироку було покладено протокол обшуку, показання допитаних як свідків 2 поліцейських і 2 понятих. Кобіашвілі стверджував, що його не обшукували, речовину підкинула поліція. Він скаржився до ЄСПЛ на підставі ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Суд звернув увагу на те, що оскаржуваний обшук заявника був основною підставою для порушення кримінальної справи проти нього. Протокол і заяви осіб, які проводили обшук, та понятих стали підставою для засудження. Таким чином, цей обшук був слідчим заходом, який забезпечив докази, на яких ґрунтувалося засудження. Він проводився за відсутності санкції суду за рішенням керівника відділу поліції, з дотриманням процедури за невідкладних обставин. Але у ЄСПЛ так і не знайшли цих невідкладних обставин. Окремі питання в ЄСПЛ виникли щодо понятих, які повинні були слугувати незалежними спостерігачами за проведенням слідчої дії і гарантами проти можливих зловживань з боку поліції. Але коли один з понятих був допитаний в суді, то він змінив свої показання, стверджуючи, що він не був присутнім на обшуку, і надав неправдиві свідчення під примусом. Національні суди зробили висновок, що заява, надана ним у суді, не є достовірною. Стосовно іншого понятюго сторона захисту представила документ, згідно з яким він був колишнім поліцейським і поставила під сумнів довіру до нього на цій підставі, що він діяв як агент і з'являвся як свідок у різних кримінальних справах. Національний суд проігнорував ці відомості.

За таких обставин, зауважили в ЄСПЛ, присутність понятих під час обшуку заявника та їх подальша участь під час розгляду справи в суді не сприяла адекватному з'ясуванню фактичних обставин обшуку. Ці та інші протиріччя, що стосувалися фактичних обставин обшуку Кобіашвілі, дали підстави для сумнівів у достовірності отриманих доказів. Отже, при оцінці справедливості провадження слід враховувати якість доказів, включаючи те, чи були обставини, за яких вони були отримані, такими, що ставлять під сумнів їх достовірність.

Для уникнення «штатних» понятих, на наш погляд, достатнім було б заборони участі особи як понятюго більше ніж двічі на рік та запровадити Державний реєстр понятих, до якого включалися б органом досудового розслідування відомості про осіб, які були залучені як поняті. Розпорядником такого реєстру могло виступити Міністерство юстиції України або МВС України.

Список використаних джерел

1. Фойницький І. Я. Курс уголовного судопроизводства. В 2-х т. Т. II. / (печат. по 3-му изд., Спб, 1910). Санкт-Петербург: Альфа, 1996. 607 с.
2. Кистяковский А. Ф. Общая часть уголовного судопроизводства. Киев: Изд-во Семенко Сергея, 2005. 118 с.
3. Бублик Н. С., Бобик М. В. Поняття як учасник кримінального провадження. Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (ДДУВС, 07.06.2019).
4. Смоков С. М., Кирилук О. А. Участь понятих у слідчих (розшукових) діях на стадії досудового розслідування. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 2. С. 101-106.
5. Вирок Новодністровського міського суду Чернівецької області від 29 грудня 2016 року у провадженні № 719/514/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/63803107>.
6. Ухвала слідчого судді Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 24 вересня 2019 року в провадженні №607/22096/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84726567>.
7. Поповченко О. І. Енциклопедія захисту нотаріальної діяльності. Харків: ФО-П Лисяк Л. С., 2020. 448 с.
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кобіашвілі проти Грузії» (Case of Kobiasvili v. Georgia) від 14 березня 2019 року (заява № 36416/06). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191544>.

Беляй Олександр Іванович,
адвокат, кандидат юридичних наук

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Стаття 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Справжньою соціальною цінністю права людини стануть лише за умови їх повного та безперешкодного втілення у конкретних суспільних відносинах. Саме це визначає ключову роль гарантій конституційних прав і свобод кожної особи та обумовлює підвищений інтерес до проблем їх реалізації, особливо в галузі кримінального процесуального права [1, с. 4].

Процесуальні гарантії є універсальним механізмом захисту прав та законних інтересів будь-якої людини. О. П. Кучинська слушно зазначає, що «гарантії забезпечення прав учасників кримінального провадження, навіть щодо підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, жодним чином не можна розглядати як перешкоди для розкриття злочину. Навпаки, суворе дотримання цих гарантій